

Nederlands voor hoogbegaafde leerlingen

Helge Bonset, Dirkje Ebberts & Heleen Wientjes

Sinds 2000 werkt SLO aan het ontwikkelen van lesmateriaal en handreikingen aan leraren die Nederlands geven aan hoogbegaafde leerlingen, in wat nu nog de 'basisvorming' heet (ruwweg de eerste drie jaren van het secundair onderwijs; zie ook de rubriek *Interkl@s elders* in deze *VONK*, *nvdv*). Al langer, sinds 1998, verzorgde de Stichting Perdix cursussen voor leraren over het werken met hoogbegaafde leerlingen. Voor het vak Nederlands hebben SLO en Perdix de krachten gebundeld en een gezamenlijke publicatie uitgegeven. In dit artikel gaan we allereerst in op de vraag wat hoogbegaafdheid is en wat nu eigenlijk 'hoogbegaafde' leerlingen zijn. Daarna beschrijven we welk soort lesmateriaal het meest geschikt is voor hoogbegaafde leerlingen, en hoe daar het best mee gewerkt kan worden. Ten slotte gaan we in op de verrijkingstaken Nederlands zoals we die hebben ontwikkeld, en geven we enkele gebruikerservaringen met dit materiaal weer.

Even een korte historiek. Vanaf 2001 subsidieerde de overheid rechtstreeks het SLO-project *Hoogbegaafden voortgezet onderwijs*, waarin behalve voor Nederlands ook ontwikkelwerk gedaan wordt voor moderne vreemde talen, wiskunde en biologie. Sinds 1998 verzorgde de Stichting Perdix cursussen voor leraren over het werken met hoogbegaafde leerlingen, in het bijzonder volgens de methode *Compacten en Verrijken*. Daaruit is een nog steeds groeiend netwerk van leraren voortgekomen, en een groot aantal taken voor alle vakken in de basisvorming, waaronder Nederlands.

Het afgelopen jaar besloten wij (Helge Bonset & Dirkje Ebberts van SLO en Heleen Wientjes van Perdix) voor het vak Nederlands de krachten te bundelen. We maakten een gezamenlijke publicatie onder de

naam *Nederlands verrijkt* (Bonset e.a., 2003)¹. Het handreikingsgedeelte bevat de volgende hoofdstukken:

- (1) Wat zijn hoogbegaafde leerlingen?
- (2) Geschikt lesmateriaal voor hoogbegaafden.
- (3) Verrijkingstaken voor hoogbegaafde leerlingen.
- (4) Hoe begeleid je de leerlingen bij verrijkingstaken?
- (5) Hoe ontwikkel je een verrijkingstaak?
- (6) Wat doe je naast het werken met verrijkingstaken?

Na dit deel volgt een toelichting bij en een inhoudsopgave van 25 door SLO en Perdix ontwikkelde verrijkingstaken Nederlands. De taken zelf bevinden zich op een in de publicatie ingesloten cd-rom.

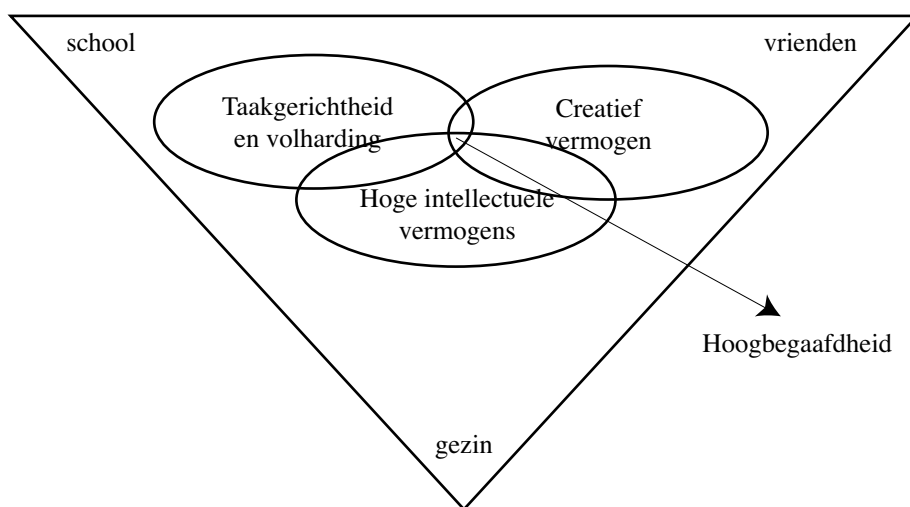
In dit artikel geven we een beeld van hoofdstuk 1 tot en met 4 van de handreiking en

van de verrijkingstaken. Ter illustratie voegen we er als bijlage twee taken aan toe. Volledigheidshalve geven we ook even de inhoud van de overige hoofdstukken weer. Hoofdstuk 5 geeft de leraar een stappenplan om zelf een verrijkingstaak te ontwikkelen. Hoofdstuk 6 beschrijft hoe de leraar, ook zonder met speciale verrijkingstaken te werken, zijn hoogbegaafde leerlingen in zijn 'gewone' lessen ter wille kan zijn: door hen ruimte te geven voor zelfstandigheid.

HOOGBEGAAFDHEID

In de onderzoeksliteratuur is de meest gebruikte omschrijving van hoogbegaafdheid nog altijd het model van Renzulli (1979), aangevuld door Mönks & Ypenburg (1995), hier weergegeven in figuur 1.

FIGUUR 1: *Model van Mönks & Ypenburg (1995) – Factoren die invloed hebben op hoogbegaafdheid*

Uitgegaan wordt in dit model van een samengaan van drie persoonlijkheidskenmerken:

- (1) *Hoge intellectuele vermogens*: meestal wordt als norm genomen een IQ van 130 of hoger;
- (2) *Taakgerichtheid en volharding*: het gaat hier om zaken als ambitie, doorzet-

tingsvermogen, vlijt, emotionele stabiliteit;

- (3) *Creatief vermogen*: divergent kunnen denken, originaliteit, fantasie, flexibiliteit.
- De factoren *school*, *vrienden* en *gezin* geven het belang aan van positieve of negatieve invloed vanuit de omgeving van de leerling.

HOOGBEGAAFDE LEERLINGEN

In de door ons bestudeerde onderzoeksliteratuur wordt een aantal eigenschappen regelmatig toegeschreven aan hoogbegaaf-

de leerlingen. We geven die eigenschappen weer in figuur 2, en gaan er in het kader van dit artikel van uit dat ze redelijk voor zich spreken. (Voor toelichting en verantwoording van bronnen: Bonset e.a. (2003), p.10 e.v.)

FIGUUR 2: Eigenschappen van hoogbegaafde leerlingen

EIGENSCHAPPEN VAN HOOGBEGAAFDE LEERLINGEN

- (1) Hoge intelligentie (IQ hoger dan 130)
- (2) Vroege ontwikkeling
- (3) Uitblinken op meerdere gebieden
- (4) Gemakkelijk leren
- (5) Goed leggen van (causale) verbanden
- (6) Makkelijk analyseren van problemen
- (7) Voorkeur voor abstractie
- (8) Hoge mate van zelfstandigheid
- (9) Veel interesse/ motivatie/ energie
- (10) Creatief/origineel
- (11) Perfectionistisch
- (12) Opvallend gevoel voor humor
- (13) Hoge mate van concentratie

Dit overzicht wekt de indruk dat alle hoogbegaafde leerlingen goed en snel kunnen leren en dus weinig problemen zullen ondervinden in hun schoolcarrière. Maar dat geldt maar voor een deel voor de hoogbegaafde leerlingen, zo blijkt ook uit de literatuur.

Omdat hoogbegaafde leerlingen in het reguliere onderwijs vaak te weinig op hun eigen niveau worden aangesproken, lopen ze een groot risico om gedemotiveerd te raken, met als mogelijke gevolgen:

- *Verveling, die op haar beurt weer leidt tot probleemgedrag:* andere leerlingen

van het werk afhouden of overdreven veel aandacht vragen.

- *Perfectionisme en faalangst:* de leerling leert te weinig hoe het is om fouten te maken. Daardoor stelt hij te hoge eisen aan zichzelf, en weigert hij bepaalde taken omdat hij bang is iets fout te doen, of hij voert de taak bewust op een te laag niveau uit.
- *Onderpresteren:* als een leerling langdurig

Omdat hoogbegaafde leerlingen vaak te weinig op hun eigen niveau worden aangesproken, lopen ze een groot risico om gedemotiveerd te raken.

onder zijn niveau wordt aangesproken, kan dat tot gevolg hebben dat hij zijn motivatie om te leren verliest en zich niet langer inspant bij het uitvoeren van taken. Dan ontstaat er een verschil tussen zijn schoolprestaties en de prestaties die op grond van zijn capaciteiten verwacht zouden mogen worden. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen relatief en absoluut onderpresteren (Van Gerven, 2000). In het eerste geval werken de hoogbegaafde leerlingen alsof ze gemiddelde leerlingen zijn en vallen ze niet op binnen de groep. In het tweede geval functioneren ze niet alleen beneden hun eigen niveau, maar ook beneden het niveau van de groep.

Als vooronderzoek, voorafgaand aan de materiaalontwikkeling, bezocht SLO in 2000 en 2001 een tiental scholen die specifieke aandacht schenken aan hoogbegaafde leerlingen (Bonset & Bergsma, 2001). Een paar kenmerken van hoogbegaafde leerlingen werden in de gehouden interviews door meerdere scholen genoemd:

- *Onderpresteren*: zie boven. Maar hiervoor werd ook nog een ander motief genoemd: de leerling wil geen buitenbeentje zijn en gaat opzettelijk presteren als de gemiddelde leerling.
- *Selectief gemotiveerd*: als de leerling een onderwerp of opdracht interessant vindt, pluist hij dat diepgaand uit, met grote nieuwsgierigheid en creativiteit; vindt hij het niet interessant, dan zal hij er niet veel tijd en energie aan besteden.
- *Sociaal-emotionele problemen*: hoogbegaafde leerlingen gaan sneller conflicten aan, leggen moeilijker contact, en zijn vaker gepest (als 'nerds') op de basisschool.
- *Niet geleerd om te leren*: hoogbegaafde leerlingen hebben vaak op de basisschool niet geleerd hoe ze moeten

leren, waarschijnlijk omdat ze zich nooit hebben hoeven inspannen voor de lesstof. Ze werken dan chaotisch, zonder structuur, weten niet hoe ze moeten plannen en missen in het algemeen leer- en studievvaardigheden.

In tegenstelling tot de andere kenmerken die scholen noemden, zijn we dit laatste kenmerk niet tegengekomen in de onderzoeksliteratuur. Eigenschap 8 uit figuur 2 wijst zelfs in tegengestelde richting.

Op twee van deze scholen deed SLO een uitgebreide casestudie naar de lessen Nederlands aan hoogbegaafde leerlingen. Daarbij interviewden we in totaal 26 van deze leerlingen, waarbij we onder andere vroegen hoe ze stonden tegenover hun eigen hoogbegaafdheid. De leerlingen stonden daar in het algemeen zeer terughoudend en relativerend tegenover, blijkens uitspraken als: *'Niets speciaals, ik ben gewoon kind'*; *'Bij hoogbegaafden denk ik aan bijvoorbeeld mensen die al op hun vierde kunnen lezen'* of *'Mensen hebben een beeld van hoogbegaafden dat ze geen vriendinnen hebben en dat ze bijvoorbeeld niet gericht een opdracht kunnen maken. Ik heb veel vriendinnen, en die zitten niet alleen in de plusklas'*. Hoogbegaafde leerlingen zien zichzelf niet graag als hoogbegaafd. De overheersende behoefte is om 'gewoon' te zijn en gevonden te worden, en zeker niet gezien te worden als *buitenbeentje, stud, nerd of leerbeer*.

Het bovenstaande maakt wel duidelijk dat het niet zo makkelijk is vast te stellen welke leerlingen nu 'hoogbegaafd' zijn: prestaties vormen geen doorslaggevende indicatie, en de wijze waarop de leerlingen zichzelf presenteren, al helemaal niet. Hoe weten scholen eigenlijk welke van hun leerlingen de hoogbegaafden zijn?

In Nederland laat een groot aantal scholen een test afnemen, meestal door het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek van de Nijmeegse universiteit. De meting van het IQ speelt in dergelijke testen een belangrijke rol. Op basis daarvan valt natuurlijk met de meeste zekerheid vast te stellen of leerlingen onderpresteren, doordat hun actuele schoolprestaties kunnen worden afgezet tegen hun cognitieve potentie.

Scholen die dat niet doen, baseren zich op een of meer van de volgende zaken:

- testgegevens uit de basisonderwijsperiode die hoogbegaafdheid uitwijzen;
- hoge scores op de eindtoets basisonderwijs van het Cito;
- versnelling op de basisschool: één of meer klassen over hebben geslagen;
- prestaties die de leerlingen leveren in de eerste maanden van het eerste jaar secundair onderwijs.

De hoogbegaafde leerlingen maken in de scholen deel uit van reguliere gymnasium- of vwo-klassen (komt grosso modo overeen met het aso in Vlaanderen; zie ook de rubriek *Interkl@s* elders in deze *VONK*, *nvdr*), of van speciale klassen, waarbij de vwo-plusklas de meest voorkomende vorm is, en tweetalig vwo in opkomst.

De overheersende behoefte is om 'gewoon' te zijn en zeker niet gezien te worden als buitenbeentje, stud, nerd of leerbeer.

LESMATERIAAL VOOR HOOGBEGAAFDE LEERLINGEN

Om verantwoord materiaal te kunnen maken voor hoogbegaafde leerlingen, zijn we in de onderzoeksliteratuur op zoek gegaan naar criteria voor zo'n lesmateriaal. De meest genoemde criteria geven we weer in figuur 3.

FIGUUR 3: *Criteria lesmateriaal voor hoogbegaafde leerlingen*

CRITERIA LESMATERIAAL VOOR HOOGBEGAAFDE LEERLINGEN

- (1) Heeft een hoge moeilijkheidsgraad
- (2) Bestaat uit interessante en uitdagende opdrachten
- (3) Bestaat uit open opdrachten
- (4) Laat leerlingen echte problemen oplossen
- (5) Laat leerlingen werken met abstracte begrippen en generalisaties
- (6) Bevat voor leerlingen nieuwe leerstof
- (7) Vraagt van de leerlingen een onderzoekende houding
- (8) Laat leerlingen zoeken naar samenhang en verbanden
- (9) Geeft leerlingen ruimte voor zelfstandigheid en ook samenwerking
- (10) Laat leerlingen werken met een variatie aan informatiebronnen
- (11) Stimuleert de metacognitieve vaardigheden van de leerlingen

We lichten een paar van de belangrijkste criteria toe (zie verder: Bonset e.a. (2003), p.19 e.v.).

- *Open opdrachten* (3): taken/opdrachten voor hoogbegaafde leerlingen moeten vraagstukken of problemen aanbieden die op meerdere manieren op te lossen zijn. Ze moeten de leerlingen *de mogelijkheid bieden tot onderzoek doen* (7).
- *Abstracte begrippen en generalisaties* (5): hierop dienen de taken/opdrachten gericht te zijn. Concretisering, voorbeelden enz. kunnen vaak zelfs worden weggelaten om de moeilijkheid van de leerstof te verhogen.
- *Nieuwe leerstof* (6): meer van hetzelfde aanbieden, zoals herhaling gericht op memoriseren en inoefenen, kan demotiverend werken voor hoogbegaafde leerlingen. Het is belangrijk dat meer wordt aangeboden dan alleen de basisleerstof.
- *Samenhang en verbanden* (8): hoogbegaafde leerlingen transfereren kennis uit het ene vakgebied gemakkelijk naar het andere en zijn ook gemotiveerd om grenzen te overschrijden. Vakoverstijgende taken/opdrachten zijn dus voor hen een goede zaak.
- *Ruimte voor zelfstandigheid en samenwerking* (9): hoogbegaafde leerlingen willen zelf vorm en richting geven aan hun leerproces. Dat betekent dat zelfstandig werken en leren, en zo mogelijk zelfverantwoordelijk leren, bij hen moet worden gestimuleerd. Maar dit is niet hetzelfde als individueel werken. Ook als hoogbegaafde leerlingen hiervoor een voorkeur hebben, moeten ze de waarde ervaren van samenwerking met gelijkwaardige partners. Taken/opdrachten moeten dus variëren tussen

individueel en samenwerken, en in beide gevallen de leerlingen aanzetten tot zelfstandigheid.

- *Metacognitieve vaardigheden* (11): taken/opdrachten voor hoogbegaafde leerlingen moeten bij hen metacognitieve vaardigheden helpen ontwikkelen. Deze bestaan uit drie hoofdgroepen: oriëntatie (zoals leerdoelen stellen), planning en reflectie (zoals evaluatie en monitoring). Als waar zou zijn wat scholen melden uit hun praktijk, dat veel hoogbegaafde leerlingen niet geleerd hebben om te leren, wordt dit criterium nog extra belangrijk.

SLO vroeg ook de tien bezochte scholen wat de meest opvallende kenmerken waren van het lesmateriaal dat zij gebruikten voor hoogbegaafde leerlingen. Uit hun antwoorden bleek een grote eenstemmigheid, en een grote overeenkomst met een aantal van de criteria uit de literatuur:

- (1) Het gaat om opdrachten waarbij een onderzoeksvraag wordt beantwoord en/of een probleem opgelost.
- (2) De opdrachten hebben een open karakter, waardoor ze op verschillende niveaus kunnen worden uitgewerkt door de leerlingen; deze brengen de variatie in moeilijkheidsgraad zodoende zelf aan.
- (3) De onderwerpen van de opdrachten zijn voor de leerlingen interessant, uitdagend en creativiteitsbevorderend.
- (4) De opdrachten zijn vaak vakoverstijgend (maar niet altijd).
- (5) Het resultaat van de opdracht wordt gepresenteerd in een door de leerling(en) te kiezen vorm, waarbij zij tot zoveel mogelijk creativiteit en originaliteit worden aangezet.

DE VERRIJKINGSTAAK

Op grond van al het bovenstaande koos SLO voor de ontwikkeling van *verrijkingstaaken* voor hoogbegaafde leerlingen. Hiermee was Perdix, in het kader van scholing van leraren in *Compacten en Verrijken*, al langer bezig en samenwerking lag dus voor de hand. Het onderstaande is dan ook in sterke mate gebaseerd op inzichten die Perdix in de loop der jaren opdeed.

Essentieel voor een verrijkingstaak is dat deze behalve op het *wat* (de kennis die de leerling verwerft) ook mikt op het *hoe*, oftewel het uitbreiden van de metacognitie, het kennisgebied dat gaat over hoe mensen kennis verwerven. Een verrijkingstaak heeft een aantal verschillende doelstellingen, op verschillende niveaus en domeinen:

- (1) *Vakinhoud*: je leert, in het geval van het vak Nederlands, iets over het effect dat fictie op de lezer kan hebben, over een schrijver, over taalstructuur, over het effect van taal in bijvoorbeeld de reclame.
- (2) *Vakgebonden kennis over methoden en technieken van onderzoek*: bij het vak Nederlands gaat het dan bijvoorbeeld om hoe je interviews of vragenlijsten zo inricht dat je betrouwbare conclusies trekt, hoe je een poëzieanalyse maakt, hoe je taalgebruik observeert, hoe je secundaire literatuur vindt en verwerkt, hoe je te werk gaat als je iets gaat onderzoeken over de ontwikkeling in het werk van Tim Krabbé, of als je het taalgebruik van de derde generatie medelanders onderzoekt of de werking van reclameboodschappen.
- (3) *Kennis over meer algemene procedures en strategieën*: je wordt je ervan bewust welke fases er zijn in een onderzoeksproces. Je leert hoe je een

planning maakt en daarmee omgaat, hoe je een taakanalyse maakt, een verslag, een presentatie. Hierbij horen ook regulatievaardigheden: hoe kun je je voortgang in de gaten houden en bijsturen?

- (4) *Algemene kennis over leerprocessen*: de condities waaronder een mens leert, hoe en wanneer je leert van ervaringen, wanneer en hoe je advies en hulp inschakelt.
- (5) *Persoonsgebonden kennis over jezelf als lerende*: je leert waar je goed en minder goed in bent, wat je leerstijl is (Kaldeway, 2001, 2003), hoe je jouw werk- en leerstrategie kunt afstemmen op de specifieke taak.
- (6) *Kennis over samenwerkprocessen en je eigen rol daarin*: leren dat samen werken en denken bijdraagt aan de kwaliteit van het werken en denken; leren uit het (eventuele) isolement te treden en in contact de eigenheid te ervaren en te ontwikkelen.

De vakinhoud gaat over het cognitieve domein, het *wat* (punt 1). De punten onder

(2) tot en met (5) gaan over het metacognitieve domein, het *hoe*. In punt (5) en (6) gaat het (ook) om het affectieve domein, het *wie*: kennis van de leerling over zichzelf als lerende en als samenwerkingspartner. Verrijkingstaaken helpen hoogbegaafde leerlingen om hun 'zone van de naastgelegen ontwikkeling' te bereiken (een begrip uit

de Russische leerpsychologie van Vygotsky, vgl. Haenen, 2001). Maar de taken alleen kunnen dat niet. Het is de opdracht van de leraar om de leerlingen bij

Het is de opdracht van de leraar om de leerlingen bij te staan om hun grenzen te verleggen. Dit geldt overigens voor alle leerlingen, niet alleen de hoogbegaafden.

te staan om hun grenzen te verleggen. Dit geldt overigens voor alle leerlingen, niet alleen de hoogbegaafden.

De leraar moet optreden als leermeester van de gezelschap, de leerling. Als er niet iemand is die de lerende een perspectief op zijn zone van naaste ontwikkeling kan geven, een duwtje, aansporing, stimulans, voorbeeld, schop onder de kont – net wat op dat moment voor die leerling nodig is – dan

valt te verwachten dat de leerling blijft binnen de zone die hij al kent en beheerst. Daarbinnen valt natuurlijk allerlei aardigs en bevredigends te doen, maar dat is niet waar de leerling uiteindelijk bij gebaat is. Steeds maar hoge cijfers halen, betekent eigenlijk dat de leerling laat zien wat hij al kan, ook al doet hij het voor de eerste keer. Maar leren, ontwikkelen, kennis verwerven gaat over wat je nog niet kunt, en gaat

gepaard met proberen en falen, vallen en opstaan. Die situatie moet de leermeester voor de leerling creëren. Hij is degene die het vakgebied overziet en de leerling kent. Hij is degene die het grensgebied identificeert waar de leerling verkeert, en die hem begeleidt bij het verleggen van de grens. Het zal duidelijk zijn dat vanuit deze optiek de eigen vakleraar van de leerling de aangegeven figuur is om het werken aan de verrijkstaken te begeleiden.

Het gaat bij leren en werken met verrijkstaken zodoende om meer dan de in woorden vervatte en op papier uit te reiken taak of opdracht. Dat is alleen het deel dat je de taakomschrijving zou kunnen noemen. De

verrijkstak als geheel is een complexe context waarbinnen en waardoor de hoogbegaafde leerling in staat wordt gesteld de grenzen van zijn kennis en competentie te verleggen. In die context zijn leraar, medeleerlingen, en andere aspecten van de leeromgeving net zo belangrijk als de taakomschrijving, en bepaalt de interactie tussen alle elementen van de context het leerresultaat.

VERRIJKINGSTAKEN NEDERLANDS

De door SLO en Perdix gebundelde verrijkstaken zijn dus – zie hierboven – strikt genomen alleen taakomschrijvingen. Ze hebben een verschillende ontstaansgeschiedenis. Acht SLO-taken zijn op verzoek van SLO ontworpen door leraren Nederlands als voorbeeldlesmateriaal. Deze zijn alle gebaseerd op lessen die de leraren al hadden uitgevoerd in hun praktijk. De negende is in eerste instantie ontworpen om zelfstandig leren te bevorderen in havo/vwo 3, en bewerkt voor hoogbegaafde leerlingen. Met deze taak moet nog ervaring worden opgedaan. Zestien Perdix-taken zijn ontworpen door leraren Nederlands die deel hadden genomen aan scholing in *Compacten en Verrijken* en vervolgens deel bleven uitmaken van een Perdix-netwerk. Ook deze taken zijn door de leraren in hun praktijk beproefd. Alle taken bestaan uit een lerarendeel en een leerlingendeel waarmee de leerlingen zelfstandig aan de slag kunnen. Ze zijn zo gemaakt dat leraar en leerling direct overzicht krijgen over de hele taak: doelen, eindproduct, geschatte tijd in lesuren.

Bij een aantal taken zijn vooraf criteria geformuleerd, zodat leerlingen weten waarop ze beoordeeld zullen gaan worden. Dat is niet altijd het geval omdat het soms lastig is

De verrijkstak als geheel is een complexe context waarbinnen en waardoor de hoogbegaafde leerling in staat wordt gesteld de grenzen van zijn kennis en competentie te verleggen.

algemeen toepasbare beoordelingscriteria te formuleren als het gaat om de individuele 'zone van de naastgelegen ontwikkeling' van de individuele leerling. Vaak wordt open gelaten of er een beoordeling in formeel schoolse zin (een cijfer) zal zijn of een beoordeling anderszins; scholen gaan hier verschillend mee om.

Veel taken zijn beschreven voor kleine groepjes leerlingen, want het samenwerken van de leerlingen is een belangrijk element van de verrijkingstaak. De taken hebben een onderzoeks- dan wel ontwerp karakter; dit wordt bij de taak aangegeven. Bij een ontwerp (bijvoorbeeld een verhaal omzetten in een hoorspel, fotoverhaal of toneelstuk) is het eindproduct gegeven; hoe het er uit zal gaan zien is onbekend, en de weg waarlangs moet uitgedacht worden. Bij een onderzoek (bijvoorbeeld naar tutoyeren bij de kassa) is het eindresultaat onbekend, en de weg ernaartoe moet deels geleerd, deels zelf uitgedacht worden.

Bij iedere taak staat voor welk leerjaar ze oorspronkelijk bestemd is, maar de meeste taken kunnen op heel veel verschillende niveaus uitgevoerd worden. Aanwijzingen en deelopdrachten die bij de taken geformuleerd zijn, kunnen door de leraar uitgebreid dan wel weggelaten worden, afhankelijk van het niveau van de leerlingen, de doelen van de taak, en de mate waarin de leraar zelf wil sturen. Omdat de taken digitaal (op cd-rom) beschikbaar zijn gesteld, kan de leraar eenvoudig zulke aanpassingen zelf aanbrengen. Hetzelfde geldt voor het tijdsbeslag: bij elke taak is aangegeven hoeveel tijd ze naar onze inschatting zal kosten, zoals ze beschreven is. De leraar kan aanpassingen aanbrengen die de taak reduceren dan wel uitbreiden, of besluiten de tijd ruimer of krapper te nemen dan door ons geschat.

De taken zijn bruikbaar in zowel reguliere vwo- of gymnasiumklassen waarvan hoogbegaafde leerlingen deel uitmaken, als speciale vwo-plusklassen. In het eerste geval is het belangrijk ervoor te zorgen dat de hoogbegaafde leerlingen niet te veel buiten de klas komen te staan. De leraar moet hen minimaal hun eindproduct laten presenteren aan de medeleerlingen. Beter is nog ervoor te zorgen dat de hele klas af en toe aan hetzelfde thema of dezelfde activiteit werkt, waar de taak van de hoogbegaafde leerlingen dan een specifieke bijdrage aan levert. In het tweede geval is het van belang dat niet voortdurend alle leerlingen van de plusklas dezelfde verrijkingstaak aan het maken zijn. Differentiatie in taken is dus geboden: verschillende (groepjes) leerlingen zijn aan verschillende taken bezig. Een andere mogelijkheid is dat gedifferentieerd wordt binnen de taak: het onderzoek naar tutoyeren bij de kassa van de supermarkt kan bijvoorbeeld als deelvragen hebben of het iets uitmaakt uit welk sociaal-economisch milieu de klanten komen, hoe oud ze zijn, in welke wijk de winkel staat enz. De verschillende gegevens van de verschillende onderzoeksgroepjes worden naast elkaar gelegd en in de conclusies met elkaar verbonden.

***Het is belangrijk
ervoor te zorgen
dat de hoog-
begaafde leer-
lingen niet te veel
buiten de klas
komen te staan.***

Op welke gebieden van het vak Nederlands liggen de 25 ontwikkelde verrijkingstaken? (Twee ervan zijn als bijlage bij dit artikel opgenomen.) Twaalf taken hebben betrekking op literatuur. Om een indruk te geven, een korte beschrijving van de eerste vijf:

- *Bang zijn*: onderzoek naar het begrip 'angst' in gedichten, een romanfragment en krantenartikelen;

- *Robinson Crusoe*: ontwerpen van een eiland naar aanleiding van een gelezen boek en dit aan de klas presenteren;
- *Van verhaal tot...* (ontwerp): een verhaal omzetten in een hoorspel, fotoverhaal of toneelstuk, en een forumdiscussie over de genres;
- *Recensite* (ontwerp): een recensie schrijven voor de website van de school over een jeugdboek;
- *Vergelijking boek en verfilming* (onderzoek): presentatie voor de klas waarin een boek en de verfilming ervan worden besproken.
- *Krantenkoppen*: onderzoek naar de aard en functie van krantenkoppen.

ERVARINGEN VAN GEBRUIKERS

De SLO-taken zijn intussen door verschillende leraren in de praktijk gebruikt. De reacties van zowel leraren als leerlingen zijn positief. Het blijkt prettig te zijn dat de leraar, doordat de taken digitaal beschikbaar zijn, zelf de instructie kan aanpassen, al is dat ook vaak niet nodig. Vooral de werptaken waarbij creatieve inbreng van de leerlingen wordt gevraagd (en die afwijken van de doorsnee schoolse taken) worden met enthousiasme ontvangen.

Een voorbeeld daarvan is de taak een talig gezelschapsspel ontwerpen (zie bijlage 1; zie ook de rubrieken *Interkl@s* en *Ingeboekt* elders in deze *VONK*, *nvdr*). De opdracht aan de leerlingen is om een gezelschapsspel te ontwerpen, te laten testen en (voor een fictieve spellengids) te beschrijven. In een klas waarin deze taak is uitgetoetst, werkte dat als volgt: 13 van de 26 leerlingen kozen ervoor een verrijkingstaak te doen. De rest van de klas was betrokken doordat ze als testpanel fungeerden voor de spellen van de leerlingen die met de taak bezig waren. Vrijwel alle leerlingen hebben er veel extra tijd thuis en buiten school aan besteed.

Een onvoorzien probleem was dat leerlingen allerlei soorten materiaal nodig hadden om de spellen echt te maken, zoals karton. Een groepje ging zelfs zo ver sponsors (via ouders) te zoeken voor hun materialen. Leerlingen stelden hoge eisen aan de uitvoering van het spel en wilden dan dus ook (goed) materiaal hebben. De uitwerkingen varieerden: sommigen hebben iets gedaan met spreekwoorden en gezegden, anderen

Zeven taken hebben betrekking op taalbeschouwing. Een korte beschrijving van de laatste vier ervan:

- *Opperlands* (ontwerp): uitleg en demonstratie van Opperlands voor klasgenoten;
- *Nederlands als tweede taal* (onderzoek en ontwerp): maken van een boekje over het gebruik van lidwoorden in het Nederlands en de tweede taal voor anderstalige leerlingen (zie bijlage 2);
- *Taalverloederig?:* onderzoek naar taalverandering en taalvariatie; daarover een presentatie houden en discussiestuk schrijven voor leerlingen en leraren;
- *Cryptogrammen* (ontwerp): maken van een handleiding cryptogrammen voor leeftijdgenoten.

Zes taken liggen op het gebied van taalbeheersing/taalvaardigheid. De eerste drie daarvan:

- *Een talig gezelschapsspel* (ontwerp): een talig gezelschapsspel maken, laten testen en er een artikel over schrijven in een spelletjesgids (zie bijlage 1);
- *Informatie, documentatie en presentatie* (ontwerp): informatie verzamelen en presenteren over een actueel regionaal probleem;

maakten er een adventure-spel van of een soort risk of ganzenbord.

Leerlingen vonden het een erg leuke taak om aan te werken. De leraar was enthousiast over de producten die er uit zijn voortgekomen. Het geeft leerlingen de mogelijkheid creatief (en perfectionistisch) bezig te zijn en samen te werken. Verder viel op dat de hoogbegaafde leerlingen bij elkaar gingen zitten, wat maakte dat ze hun neiging perfectionistisch te werken en hoge eisen te stellen, konden botvieren zonder anderen daarmee te hinderen.

TOT SLOT

Met ons werk voor hoogbegaafde leerlingen bij Nederlands hebben we naar onze mening een traditie in de vakdidactiek Nederlands zowel voortgezet als uitgebreid. Dat is de traditie van aandacht voor differentiatie en recht doen aan individuele verschillen in de lessen Nederlands. In 1984 spraken Kreeft e.a. zich uit voor open onderwijsvormen als thematisch en projectmatig werken, en voor het aanbrengen in de lessen van differentiatie naar belangstelling

(keuzemogelijkheden inbouwen voor leerlingen en/of open opdrachten geven) en differentiatie naar leerstijl (variatie aanbrengen in werkvormen en leerstof) (Kreeft e.a. (1984); zie voor een samenvatting van de hele differentiatiediscussie binnen Nederlands: Bonset (1987), p.352 e.v.).

Onze verrijkingstaken zien we als een voortzetting van de toen door Kreeft e.a. uitgestippelde didactische lijn. De uitbreiding is gelegen in het feit dat de voornaamste begunstigde nu niet de 'zwakkere' leerling is, maar de 'sterkere', van wie in de jaren tachtig veelal werd aangenomen dat hij zichzelf wel redde. Zonder aan de noodzaak van aandacht voor leerlingen met taalachterstanden en taalproblemen ook maar enigszins te willen afdoen, moet toch worden vastgesteld dat het vakdidactisch blikveld (ook het onze) zich daarmee heeft verruimd.

***Met ons werk
voor hoog-
begaafde leer-
lingen hebben we
naar onze mening
een traditie in de
vakdidactiek
Nederlands zowel
voortgezet als
uitgebreid: de
traditie van
aandacht voor
differentiatie
en recht doen
aan individuele
verschillen.***

*Helge Bonset, Dirkje Ebbers & Heleen Wientjes
p/a SLO
Postbus 2041
NL-7500 CA Enschede
h.bonset@slo.nl*

Noot

- 1 'Nederlands verrijkt' is te bestellen via Ellie Kristens, SLO, Postbus 2041, NL-7500 CA Enschede, E-MAIL e.kristens@slo.nl

Bibliografie

Bonset, H. (1987). *Onderwijs in heterogene groepen. Een case-study naar het vak Nederlands in een breed-heterogene brugklas van een reguliere scholengemeenschap, en een literatuurstudie naar heterogeniteit en interne differentiatie*. Purmerend: Muusses (diss. RUU).

Bonset, H. & Bergsma, S. (2002). *Hoogbegaafde leerlingen en het vak Nederlands*. Enschede: SLO (Studie en onderzoek binnen het project Nederlands VO 33).

Bonset, H., Ebberts, D. & Wientjes, H. (2003). *Nederlands verrijkt. Een handreiking en verrijkingstaken Nederlands voor hoogbegaafde leerlingen in de basisvorming*. Enschede: SLO (Studie en onderzoek binnen het project Nederlands VO 37).

Haenen, J. (2001). Outlining the teaching-learning processes: Piotr Gal/Éperin/Es contribution. *Learning and instruction*, 11, p. 157-170.

Kaldeway, J. (2001). *Studeren met stijl. Leerstrategieën testen en verbeteren*. Baarn: Hb-uitgevers.

Kaldeway, J. (2003). Doceren en studeren met stijl: benaderingen van leerstijlen. In H. Oost & J. Wils (Red.), *Kennis ontwikkelen: 22^e Landelijke dag studievoordigheden*. Utrecht: IVLOS.

Kreeft, H. e.a. (1984). Differentiatie in het moedertaalonderwijs (1,2,3). *Levende Talen*, 389 (p. 83-88), 390 (p. 155-161), 391 (p. 236-238).

Mönks, F.J. & Ypenburg, I. (1995). *Hoogbegaafde kinderen thuis en op school*. Alphen aan de Rijn: Samson.

Renzulli, J.S. (Ed.) (1979). *Sample instruments for the evaluation of programs for the gifted and talented*. Starrs CT, USA: Bureau of Educational Research.

Van Gerven, E. (2000). Niet met je kop boven het maaiveld II. *Talent*, 2(7), p. 23-25.

BIJLAGE 1: EEN TALIG GEZELSCHAPSSPEL ONTWERPEN

LEERLINGENMATERIAAL

1 Wat ga je doen?

OPDRACHT

In vergelijking met tien jaar geleden kijkt de jeugd minder tv, sport en leest minder.

En waaraan ligt dat? Het antwoord zal je niet verbazen: aan de populariteit van de computer.

Leuk hoor, via internet spelletjes als schaken en reversie spelen met mensen die hun computer uitschakelen, als ze dreigen te verliezen! Gezellig ook, in je eentje de hele avond met je neus voor je playstation, met je zeurende broers en zussen op de achtergrond: 'Wanneer mag ik nou eens?'

Jij gaat verandering brengen in die ongezelligheid door het ontwerpen van een 'ouderwets gezellig' gezelschapsspel: een taal- of woordspel voor meerdere personen. Dat doe je in een aantal stappen:

- je gaat eerst via deelopdrachten informatie verzamelen over gezelschapsspellen;
- vervolgens bedenk je een opzet voor een gezelschapsspel dat iets met taal te maken heeft;
- je vergelijkt de spelregels van een enkele spellen;
- je ontwerpt spelregels en andere materialen die je voor het zelfbedachte spel nodig hebt;
- je laat het spel door een beoordelingspanel spelen om te controleren of veranderingen nodig zijn;
- je brengt zonodig veranderingen aan en laat het spel nog een keer door de panelleden beoordelen;
- tot slot maak je een uitvoerige beschrijving van het spel. Deze beschrijving moet zogenaamd in een koopgids voor de 25 beste gezelschapsspellen komen te staan.

EINDDOEL

- Het eindproduct van deze opdracht is een zelfontworpen talig gezelschapsspel: de uitleg van het spel, de spelregels, andere benodigdheden zoals: spelbord, kaartjes met vragen, draaischijf o.i.d.
- Het tweede onderdeel van het einddoel is een overtuigend en informatief artikel in een spelletjeskoopgids.

TIJD

Ongeveer 8 klokuren.

MET WIE?

In een groepje van 2 tot 4 personen.

2 Waarp word je beoordeeld?

Een panel beoordeelt het spel door te kijken naar:

- de duidelijkheid van de spelregels en spelinformatie;
- de woordkeus en spelling van de spelregels en spelinformatie;
- de uitvoerbaarheid van het spel;
- de vormgeving van het spel.

De panelleden beoordelen deze aspecten door het beantwoorden van een door jou gemaakte vragenlijst.

Het artikel voor de koopgids wordt beoordeeld door een aantal klasgenoten en je leraar Nederlands aan de hand van een vragenlijst. Daarbij wordt vooral bekeken of je voldoende informatie geeft over het spel, of je artikel goed in elkaar zit, en natuurlijk of het je lukt anderen enthousiast te maken voor het spel. Je krijgt de vragenlijst van je leraar zodat je kunt zien waar je precies op moet letten.

Na afronding bespreekt de leraar met jou en de andere groepsleden het proces aan de hand van het logboek.

3 Wat leer je ervan?

- Je leert aan welke eisen een gezelschapspel moet voldoen.
- Je leert een instructieve tekst te schrijven.
- Je leert creatief met taal omgaan.
- Je leert gericht vragen te stellen.
- Je leert negatieve en positieve kritiek verwerken.
- Je leert een overtuigende en informatieve tekst te schrijven.
- Je leert met anderen samen werken.

4 Wat heb je nodig?

- een computer met internetaansluiting;
- een diskette;
- de taalmethodes die je op school gebruikt;
- een logboekblad voor ieder groepslid;
- een plastic mapje voor de antwoorden op de opdrachten;
- materiaal dat je nodig hebt om het spel vorm te geven: karton, viltstiften, gekleurd papier, lijm, schaar e.d.;
- twee gezelschapsspellen.

5 Hoe pak je het aan?

- Beantwoord eerst de logboekvragen onder A.
- Lees de onderstaande opdrachten door.
- Bedenk of je opdrachten wilt overslaan en wat je in plaats daarvan wilt doen. Overleg met de leraar of dat kan.
- Maak een tijdsplanning.
- Maak een taakverdeling.
- Maak de opdrachten op de tekstverwerker. Sla je antwoorden op en stop de uitdraai na afronding van de eindopdracht in een plastic mapje.
- Beantwoord de logboekvragen, lever de antwoorden op alle opdrachten en het spel in bij je begeleider.

OPDRACHT 5.1

Verzamel eerst informatie om erachter te komen wanneer mensen een talig gezelschapsspel leuk of goed vinden. Gebruik je groepsleden en andere mensen in je omgeving, internet of artikelen als informatiebronnen. Hieronder staan een aantal vragen die je kunt gebruiken.

Trek conclusies uit de informatie die je krijgt.

Tip: via <www.google.com> kun je informatie over bordspellen en gezelschapsspellen krijgen.

Vragenlijst

- 1 Wanneer is een spel een gezelschapsspel?
- 2 a Welke gezelschapsspellen speel je wel eens?
b Geef voor elk bovengenoemd spel aan wat je er leuk aan vindt en wat je er vervelend aan vindt.
- 3 Welke gezelschapsspellen rondom het onderwerp taal ken je?
- 4 a Welk talig spel vind je het leukst? Waarom?
b Wat vind je minder leuk aan dit spel? Waarom?
- 5 Waarom zijn sommige gezelschapsspellen al jarenlang populair, terwijl andere al na zeer korte tijd niet meer in trek zijn?
- 6 Welke eisen stel je aan een goed gezelschapsspel? Betrek bij je antwoord zowel de inhoud als de vormgeving.
- 7 .....
- 8 .....

OPDRACHT 5.2

Jullie bedenken een opzet voor een niet bestaand gezelschapsspel dat iets met taal te maken heeft. Jullie werken het idee nog niet uit, maar bepalen al wel de grote lijn van het spel, bijvoorbeeld:

- over welke taal het spel gaat (alleen Nederlands of een andere taal of meer talen en welke dan);
- op welke taalonderdelen je je richt;
- wat de kern van het spel is;

- welke materialen je voor het ontwerpen van het spel denkt nodig te hebben;
- door hoeveel personen het spel gespeeld gaat worden enzovoort.

Bekijk de inhoudsopgave of het zaakregister van de taalmethodes die jullie op school gebruiken om ideeën op te doen.

Noteer alles in een overzichtelijk schema.

OPDRACHT 5.3

Bestudeer de spelregels, de informatie en de verpakking van twee bestaande gezelschapsspellen:

- Welke overeenkomsten zijn er in formulering en opstelling van de spelregels?
- Welke overeenkomsten zijn er in de informatie over het spel?
- Welke overeenkomsten zijn er in de verpakking van het spel?

OPDRACHT 5.4

Schrijf de spelregels die bij jullie gezelschapsspel horen. Gebruik de uitkomsten van 5.3.

OPDRACHT 5.5

Maak de overige materialen die voor het uitvoeren van het spel nodig zijn.

Maak een ontwerp – eventueel in het platte vlak – voor de verpakking van jullie spel.

OPDRACHT 5.6

Maak een vragenlijst waarmee het spel beoordeeld kan worden. Stel o.a. vragen over de spelinformatie, de spelregels, de uitvoerbaarheid, de vormgeving, de verpakking, de originaliteit van het spel.

Vraag naar de positieve en negatieve punten van het spel en vraag om tips voor verbetering van het spel.

OPDRACHT 5.7

Laat jullie spel testen door één of twee panels. Zij beoordelen het spel aan de hand van een vragenlijst die jij zelf gemaakt hebt.

Vat de antwoorden op de vragenlijsten samen.

OPDRACHT 5.8

Breng zonodig verbeteringen in het spel aan en laat het nog een keer door het panel spelen.

Laat het spel nog een keer beoordelen. Breng voor de laatste keer veranderingen aan als dat volgens het panel nodig is.

OPDRACHT 5.9

Tot slot maak je een uitvoerige beschrijving van het spel. Deze beschrijving moet in een koopgids voor de 25 beste gezelschapsspellen komen te staan. De koopgids is een gids voor spelletjesliefhebbers die zeker willen weten dat zij geen miskoop doen. De omschrijving mag niet meer dan 400 woorden bevatten.

Maak eerst een schrijfplan:

Onderwerp = ...

Publiek = ...

Tekstdoel = ...

Hoofdgedachte = ...

Onderwerp al.1 = ...

Onderwerp al. 2 = ...

Enzovoort.

Let op een juiste opbouw: inleiding – middenstuk – afronding, juiste alinea-indeling, titel, tussenkopjes.

Let op spelling, leestekens en verzorging.

OPDRACHT 5.10

Laat je artikel beoordelen door enkele klasgenoten en je vakleraar aan de hand van een vragenlijst die je van je leraar krijgt.

Pas het artikel zonodig aan.

OPDRACHT 6.0

Lever de verrijkingsopdracht, al het materiaal dat je van je leraar kreeg, je plastic mapje met de uitwerking van de opdrachten en het volledig ingevulde logboek in bij je leraar.

Spreek een datum en een tijdstip voor de nabespreking af.

LERARENMATERIAAL

Dit lerarenmateriaal is een toelichting voor de leraar bij het leerlingenmateriaal 'Een talig gezelschapsspel ontwerpen'. Het is aan te bevelen eerst het leerlingenmateriaal (globaal) te bekijken alvorens deze lerarenhandleiding te lezen.

1 Leerlingenopdracht

De leerlingen maken in een aantal stappen een zelfontworpen talig gezelschapsspel, een taal- of woordspel voor meerdere personen. Dat betekent dat zij de uitleg van het spel, de spelregels, andere benodigdheden zoals spelbord, kaartjes met vragen, draaischijf, verpakking zelf bedenken.

Het tweede onderdeel van de opdracht is het schrijven van een overtuigend en informatief artikel voor een spelletjeskoopgids.

LEERDOELEN

Deze opdracht sluit aan bij de domeinen 'taal en cultuur' en schrijven. Door in het spel de Nederlandse taal te combineren met andere talen biedt de opdracht een mogelijkheid tot vakkenintegratie. Leerdoelen:

- de leerling leert op een creatieve manier omgaan met taal;
- de leerling leert werken met begrippen uit het domein taal en cultuur;
- de leerling leert instructies geven;
- de leerling leert instructies relateren aan spelhandelingen;
- de leerling leert een informatieve en overtuigende tekst op te stellen;
- de leerling oefent zich in het kritisch kijken naar zijn eigen werkzaamheden door het opstellen van een vragenformulier, het verwerken van het commentaar van klasgenoten of de vakleraar, en het evalueren van de opdracht in het logboek;
- de leerling leert verbanden tussen diverse talen te leggen, als hij een meertalig spel ontwikkelt.

2 Voorwerk

Deze opdracht kan uitgevoerd worden als in de lessen Nederlands de onderdelen doel- en publiekgericht schrijven aan de orde geweest zijn. Leerlingen moeten de tekstdoelen 'informerend', 'overtuigen' en 'overhalen/activeren' kennen en weten dat zij hun woordkeuze aan moeten passen aan de lezersgroep.

Voorkennis van het vakonderdeel 'taal en cultuur' is niet nodig.

MATERIAAL

De leraar overhandigt bij aanvang van de opdracht de volgende materialen:

- aan ieder groepslid de opdracht 'Een talig gezelschapsspel maken';
- aan ieder groepslid een logboekblad;
- per groep de delen van de methode Nederlands;
- per groep eventueel de delen van de methode van andere talen;
- per groep materialen die nodig zijn voor het vervaardigen van het spel, vooral lijm, karton, grote vellen papier; stiften, verf, schaar e.d. kunnen de leerlingen zelf meebrengen;
- de vragenlijst waarmee het artikel wordt beoordeeld (zie hieronder).

De leerlingen moeten kunnen beschikken over een computer met internetaansluiting.

De leerlingen zorgen zelf voor twee gezelschapsspellen, kleurmateriaal, schaar, plastic mapje.

3 Overzicht

LEERLINGENACTIVITEIT	TIJD	MATERIAAL	GROEPPERINGSVORM	AANWIJZINGEN
OPDRACHT 5.1 – vragenlijst aanvullen – informatie zoeken en bestuderen – vragenlijst afnemen – conclusie trekken	15 min. 45 min. 60 min.	computer met internetaansluiting	groepsleden bepalen de taakverdeling	
OPDRACHT 5.2 – spelidee ontwikkelen – methodes bestuderen	60 min.	– computer met internetaansluiting – eigen taalmethode Nederlands – evt. methodes van andere talen	groepsleden bepalen de taakverdeling	geef zonodig leerlingen voorbeelden van bestaande talige spellen: Van Dale spel, scrabble, galgje, hints, lingo, woordmaster-mind, boggle,...
OPDRACHT 5.3 – vergelijken van spellen	40 min.	– tekstverwerker – 2 gezelschapsspellen	groepsleden bepalen de taakverdeling	
OPDRACHT 5.4 – spelregels maken	40 min.	tekstverwerker	groepsleden bepalen de taakverdeling	
OPDRACHT 5.5 – spelmateriaal en verpakking maken	120 min.	– computer met internetaansluiting – mogelijk ook grote vellen papier	groepsleden bepalen de taakverdeling	
OPDRACHT 5.6 – vragenlijst opstellen – panelleden kiezen	30 min. 10 min.	tekstverwerker	groepsleden bepalen de taakverdeling	vragenlijsten voor de klasgenoten kopiëren
OPDRACHT 5.7 – spel laten testen – vragenlijst laten beantwoorden – antwoorden bestuderen	? ? 30 min.	tekstverwerker	groepsleden bepalen de taakverdeling	
OPDRACHT 5.8 – spel aanpassen – spel opnieuw testen	30 min.	tekstverwerker	groepsleden bepalen de taakverdeling	spel kan evt. in een tussenuur of thuis getest worden; vragen hoeven ook niet onder lestijd beantwoord te worden
OPDRACHT 5.9, 5.10 – artikel schrijven – artikel laten beoordelen – artikel herschrijven	90 min	tekstverwerker	groepsleden bepalen de taakverdeling	
OPDRACHT 6.0 nabespreking		al het ingeleverde materiaal	in groepsverband	

4 Beoordeling/feedback

BIJ AANVANG

De leraar spreekt met leerlingen af wanneer en in welke vorm de eindbeoordeling plaatsvindt: tijdens de les / na de les; datum; door de hele klas / door enkele leerlingen of alleen door de leraar zelf. Bovendien spreekt hij af wanneer en waar tussentijds overleg kan plaatsvinden.

TUSSENTIJD OVERLEG

Tussentijds overleg is alleen nodig als leerlingen niet verder kunnen met de opdracht, als er samenwerkingsproblemen zijn of om de voortgang van het proces te bewaken. In het tussentijdse overleg geeft de leraar alleen die informatie die nodig is om de voortgang van het leerproces te stimuleren. Hij geeft zo min mogelijk inhoudelijke tips om het zelfontdekkend leren niet te belemmeren.

EINDBEOORDELING

Een panel van klasgenoten beoordeelt het spel aan de hand van de vragenlijst die de leerling zelf opgesteld heeft.

CRITERIA VOOR DE BEOORDELING VAN HET SPEL

- ☐ Zijn de instructies en de spelinformatie duidelijk?
- ☐ Zijn de instructies uitvoerbaar?
- ☐ Zijn de instructies en de spelinformatie goed gespeeld en geformuleerd?
- ☐ Zien de bijbehorende materialen er verzorgd uit?
- ☐ Is het een origineel spel?

Het artikel voor de spelletjeskoopgids beoordelen de leraar en enkele leerlingen op inhoud, opbouw, verzorging, doel- en publiekgerichtheid.

CRITERIA VOOR DE BEOORDELING VAN HET ARTIKEL

INHOUDELIJKE CRITERIA

Bevat het artikel de volgende informatie:

- a leeftijd spelers
- b aantal spelers
- c speelduur
- d merk
- e materialen

f korte uitleg van het spel g gemotiveerde aanprijzing van het spel CRITERIA VOOR DE OPBOUW h het artikel moet een logische opbouw hebben: inleiding, kern, slot i juiste alinea-indeling j verbindingswoorden tussen de alinea's k titel en tussenkopjes VERZORGING controleren op spelling, interpunctie PUBLIEKGERICHTHEID geschikt voor de potentiële kopers van het spel DOELGERICHTHEID informereren en overhalen/activeren	
--	--

Nadat de leerlingen de opdracht ingeleverd hebben, evalueert de leraar mondeling of schriftelijk het proces aan de hand van het logboek.

De leraar laat de leerling vooraf weten, hoe het werk beoordeeld wordt: in de vorm van een cijfer, een certificaat of een globaal oordeel.

5 Tips voor leraren

De totale opdracht duurt in deze planning ongeveer 8 klokuren. Als u dat te lang vindt, kunt u ervoor kiezen de leerlingen alleen het spel te laten maken en het artikel voor de spelletjeskoopgids achterwege te laten.

Als leerlingen een meertalig gezelschapsspel maken, moet contact gelegd worden met de vreemdetalenleraren.

BIJLAGE 2: ‘DE BOEK DAAR DIE IS EEN PRACHTIGE BOEK’

LEERLINGENMATERIAAL

INLEIDING

“De boek daar die is een prachtige boek”

Wat is er grammaticaal onjuist aan deze zin? Je hoort vast wel eens iemand deze fouten maken. Meestal gaat het dan om iemand wiens moedertaal geen Nederlands is. Maar hoe leg je uit hoe het hoort?

Hoe goed anderstaligen het Nederlands ook beheersen, de regels voor het juiste lidwoord, de juiste aanwijzende voornaamwoorden en de juiste vorm van het bijvoeglijk naamwoord blijven altijd problematisch voor deze groep.

Als jullie goed begrijpen hoe deze regels in elkaar zitten, en hoe anders ze zijn dan de regels van de taal die de anderstaligen spreken, dan kun je hen ook goed uitleggen hoe het in het Nederlands gaat.

DE TAAK

Je gaat onderzoek doen naar de regelgeving voor het gebruik van de juiste lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en de vorm van het bijvoeglijk naamwoord. Je doet dat voor zowel het Nederlands als één van de talen van jouw anderstalige klas- of schoolgenoten. Je maakt vervolgens deze regels begrijpelijk voor deze anderstaligen door ons regelsysteem naast dat van hun moedertaal te leggen.

DOELEN

Als je deze taak af hebt, dan heb je iets geleerd over hoe je onderzoek doet naar een grammaticaal probleem. Je hebt zowel in de literatuur gezocht als in ‘het veld’ – je hebt boeken nageslagen en leerlingen ondervraagd.

Je hebt iets geleerd over dit onderdeel van de grammatica, niet alleen van je eigen taal maar ook van een andere taal: vergelijkende taalkunde noemen we dat.

Je hebt iets geleerd over hoe je anderen kunt helpen dingen te leren die jij weet.

Je hebt ook iets geleerd over plannen en uitvoeren van een taak, over hoe je de voortgang van het werk zelf in de gaten houdt. En je hebt ervaring in het nadenken over hoe je een taak aanpakt, en wat je daarvan leert voor een volgende keer.

WERKWIJZE

Maak eerst een planning: wat moet je allemaal doen voor deze taak, hoeveel tijd kost dat per deeltaak, hoe ga je de tijd verdelen over de uren die je beschikbaar hebt. Bekijk ook of er taken zijn die je kunt verdelen en maak afspraken: wie doet wanneer wat? Bespreek de planning met de leraar.

Gebruik een logboek en houd daarin na iedere les bij wat je gedaan. Noteer of je nog op schema bent, en zo nee, hoe je dat gaat oplossen. Noteer ook welke problemen je tegenkwam en hoe je daar uitgekomen bent.

Maak afspraken met de leraar wanneer je hem/haar spreekt over de voortgang. Spreek ook af waar en wanneer je hem/haar kunt bereiken in geval van nood.

Presenteer jullie werk aan het eind ervan aan de klas.

Bereid je voor op de eindevaluatie.

STAPPENPLAN

- *Stap 1*
"De boek ..."
 Zoek uit wat de regels zijn voor het gebruik van de lidwoorden *de* en *het*. Dus wanneer gebruik je *de* en wanneer *het*? Daarvoor moet je op zoek in naslagwerken over de Nederlandse grammatica zoals de ANS. Zorg voor een schriftelijk resultaat van dit onderzoek.
- *Stap 2*
"...daar die ..."
 Zoek uit wat de regels zijn voor het gebruik van het aanwijzend voornaamwoord. Dus wanneer gebruik je *deze*, *die* en *dat*? Pak het net zo aan als in stap 1.
- *Stap 3*
"...is een prachtige boek."
 Zoek uit wat de regels zijn voor het gebruik van de goede vorm van het bijvoeglijk naamwoord, met of zonder *-e*. Ook hierbij doe je een grammaticaal onderzoekje, waarvan het resultaat wordt genoteerd.
- *Stap 4*
 Bekijk welke andere moedertalen er in je klas of op school worden gesproken. Zoek met behulp van de betreffende klas- of schoolgenoten uit hoe voor hun taal de regels zijn die je net voor onze taal hebt gevonden. Ook die regels noteer je. Afhankelijk van het aantal verschillende talen verdeel je het werk in je groepje. Misschien heb je hulp nodig van hun ouders, andere leraren of naslagwerken, dat mag allemaal.
- *Stap 5*
 Stel een boekje samen voor je anderstalige klasgenoten waarin je de betrokken regels voor het Nederlands uitlegt door ze te vergelijken met de regels van hun eigen taal. Leg alles duidelijk uit en gebruik sprekende voorbeelden, trucjes en heldere regels. Je maakt ook oefenopdrachten.
- *Stap 6*
 Geef het boekje aan je leraar die je helpt met de laatste controle en eventuele knelpunten.

- *Stap 7*
Leg je boekje voor aan je anderstalige klasgenoten en vraag om een reactie.
Dus: vraag of ze de regels snappen en of je het goed hebt uitgelegd. Misschien kun je het resultaat ook voorleggen aan een leraar NT2 ter beoordeling. Misschien vraagt die je wel of hij het voortaan mag gebruiken.
- *Stap 8*
Noteer de reacties van je anderstalige klasgenoten op jullie boekje. Bespreek met elkaar of je die reacties kunt verklaren vanuit wat je inmiddels weet over de grammaticaregels in de verschillende talen.

PRESENTATIE

Bereid een presentatie voor aan de klas – kies zelf een vorm daarvoor, en overleg daarover met de leraar.

EVALUATIE

Na afloop van dit project is er een evaluatie. De onderzoeksresultaten, het boekje voor de klasgenoten, het verslag van hun reacties, het logboek en de presentatie zijn daar materiaal voor.

In de evaluatie komt ook ter sprake wat je vindt van deze taak en hoe die verlopen is. Wat zou je de volgende keer net zo doen, en wat anders? Vind je dat jouw eigen bijdrage goed uit de verf gekomen is? En die van anderen?

Heb je tips voor de leraar voor een volgende verrijkingstaak? Zijn er dingen die hij/zij net zo zou moeten doen? Zijn er dingen die beter anders kunnen?

LERARENMATERIAAL

Het uitvoeren van deze taak, inclusief de evaluatie, zal ongeveer twaalf lesuren in beslag nemen. In geval van tijdgebrek kan ook worden volstaan met alleen onderzoek naar één van de drie betrokken woordsoorten.

De taak is bestemd voor een groepje leerlingen, met affiniteit voor taalkundige kwesties.

Doelstellingen: het vergroten van het inzicht in grammatica; daarnaast een strategie ontwikkelen voor het doen van zelfstandig onderzoek naar een grammaticaal probleem, zowel via literatuur als door veldwerk; het formuleren van het probleem voor doelgroep van anderstaligen en overdragen aan anderstalige klasgenoten. In zekere zin dient deze opdracht ook vakoverstijgende doelen uit de algemene taalwetenschap. Er is ook sprake van interculturele aspecten. En ook het vergroten van de vaardigheid in doelgerichte taakanalyse en planning en in reflecteren is een doelstelling.

Tijdens de uitvoering van het onderzoek is de expertise van de leraar nodig bij het bespreken van de onderzoeksopzet, de werkplanning, inclusief de tijdsplanning, bij het

in de gaten houden van de voortgang van het werk en bij het bespreken van de resultaten van de verschillende stappen.

Na afloop is een evaluatie belangrijk, onder andere om de in dit onderzoek toegepaste werkwijze als zodanig te benoemen, te abstraheren van deze concrete context en na te gaan waar en hoe een dergelijke manier van werken bruikbaar is.

Let bij zo'n evaluatie op de volgende punten:

- *Inhoud*: hoe degelijk, logisch én creatief hebben de leerlingen nagedacht over de probleemstelling, de onderzoeksopzet, de conclusies?
- *Onderzoeksproces*: wat hebben de leerlingen geleerd over de aanpak van een dergelijke probleemstelling, en kunnen ze die aanpak ook in andere situaties gebruiken?
- *Werkproces*: hoe is de taakanalyse, taakverdeling, planning geweest? Hoe is de samenwerking verlopen? Kwam ieders bijdrage tot zijn recht? Wat hebben de leerlingen hier opgestoken wat ze in een andere situatie ook kunnen gebruiken?
- *Tips voor de leraar*: de ervaringen van de leerlingen met deze taak kunnen waardevolle suggesties opleveren voor een volgende keer.

A D V E R T E N T I E

NEDERLANDS: EINDELIJK VITAAL!

In het voorjaar verschijnen de delen van de tweede graad van **VITAAL Nederlands**, een gloednieuwe reeks Nederlands voor ASO en TSO, die volledig beantwoordt aan alle noden en behoeften van de leraar van nu

VITAAL Nederlands bevat 10 waarborgen voor vitaliteit.

1. De volledige reeks is opgebouwd rond duidelijk omschreven leerlijnen.
2. De vaardigheden worden getraind in herkenbare communicatiesituaties.
3. Nieuwe vaardigheden als 'kritisch lezen van informatie op websites' zijn een onderdeel van een eigentijdse taaldidactiek.
4. De spraakkunst bouwt naadloos verder op het basisonderwijs.
5. De spelling en spraakkunst kunnen zowel in het werkboek als on line ingeoeft worden.
6. De boeiende benadering van de jeugdliteratuur zet aan tot lezen.
7. De bruikbare studietips verrijken het leerproces van de leerlingen.
8. Het tekstboek heeft een beperkte omvang en het werkboek bestaat uit uitscheurbare katernen.
9. De didactische hulpmiddelen bij de reeks (cd, video en website www.vitaal.be) zijn niet alleen zeer bruikbaar bij de voorbereiding van lessen, maar ook tijdens de lessen zelf.
10. In het voorjaar van 2004 is alle materiaal voor de eerste en tweede graad beschikbaar.

Wolters Plantyn

EDUCatieve UITGEVERS

MOTSTRAAT 32 - 2800 MECHELEN

TELEFOON: 015 36 36 36 - FAX: 015 36 36 37

BEZOEK ONZE WEBSITE: WWW.WOLTERSPLANTYN.BE